

Rola edukacji w readaptacji społecznej skazanych

The role of education in social readaptation of prisoners

Słowa kluczowe: edukacja, skazani, readaptacja społeczna, resocjalizacja, prognoza kryminologiczno-społeczna.

Streszczenie. Artykuł ma charakter teoretyczny i empiryczny. Jego celem było pokazanie roli edukacji w społecznej adaptacji więźniów zarówno na podstawie przepisów prawnych przedstawionych w literaturze przedmiotu, jak i wyników własnych badań przeprowadzonych wśród skazanych opuszczających jednostki penitencjarne. Analiza wyników badań koncentrowała się w szczególności na zagadnieniach związanych z rodzajem działalności wychowawczej podejmowanej przez skazanych, oceną odbytego szkolenia zawodowego, propozycją zmian w ofercie edukacyjnej oraz ustaleniem prognozy kryminologicznej i społecznej.

Key words: education, convicts, social readaptation, resocialization, criminological and social forecast.

Abstract. The article is of a theoretical and empirical nature. Its aim was to show the role of education in the social re-adaptation of prisoners both from the legal regulations presented in the subject literature as well as the results of own research carried out among convicts leaving penitentiary units. The analysis of research results was focused in particular on issues related to the type of educational activity undertaken by convicts, assessment of the received vocational training, proposal of changes in the educational offer as well as on the establishment of a criminological and social forecast being a very important premise of social readaptation of prisoners.

Wprowadzenie. Dynamicznie zachodzące przemiany we współczesnym świecie – wynikające ze stałego rozwoju gospodarczego i postępujących zmian technologicznych – wymuszają konieczność ciągłego doskonalenia już posiadanych umiejętności oraz zdobywania nowych. Aby nadążyć za współczesnymi przemianami, trzeba się nieustannie uczyć i to przez całe życie, również dorosłe. Jest to cecha współczesnej edukacji, która w XXI wieku musi być globalną edukacją¹.

¹ J.E. Karney, *Podstawy psychologii i pedagogiki pracy*, Wyższa Szkoła Humanistyczna, Pułtusk 2004, s. 251.

Konieczność kształcenia ustawicznego podyktowana jest głównie tym, że gwarancja zatrudnienia na całe życie przestaje być możliwa. Dotyczy to w dużym stopniu całego społeczeństwa, jednak gdy weźmiemy pod uwagę jednostki izolowane społecznie, a zwłaszcza opuszczające zakłady karne, to już na wstępie należy powiedzieć, że w szczególności. Wynika to nie tylko z nieaktualnego przygotowania zawodowego tych osób (zwłaszcza odbywających długoterminowe wyroki), ale również z tego, że wykształcenie tych osadzonych kształtuje się najczęściej na bardzo niskim poziomie i to jeszcze przed uwięzieniem. Ponadto osoby te nie wykazują często żadnej motywacji do podjęcia nauki.

Tymczasem bez odpowiedniego przygotowania zawodowego wymaganego na rynku pracy, bez gotowości do szybkiej re kwalifikacji zawodowej readaptacja byłych osadzonych zwalnianych z zakładów karnych jest bardzo utrudniona. Osoby niewykształcone stanowią tę część populacji, która po zwolnieniu jest najbardziej narażona na powrót do przestępstwa².

Na takie zjawisko zwracają uwagę zarówno teoretycy, jak i praktycy wychowania resocjalizującego, którzy zgodnie stwierdzają, że w trakcie izolacji penitencjarnej skazanych bardzo istotny jest powrót do nauki lub jej rozpoczęcie³.

Edukacja w trakcie izolacji penitencjarnej przede wszystkim pozwala uzupełnić istotne braki w wiedzy spowodowane wielokrotnymi zaniedbaniami przed okresem izolacji penitencjarnej, jak również umożliwia zdobycie nowej wiedzy i nabycie nowych kwalifikacji zawodowych. Nauczanie więc w okresie izolacji więziennej skazanych pozwala na uzyskanie odpowiedniego wykształcenia zarówno ogólnego, jak i specjalistycznego, zwiększającego szanse osadzonych na znalezienie pracy po wyjściu z zakładu, co przy obecnych trudnościach na rynku pracy wydaje się szczególnie ważne.

Ponadto edukacja podczas izolacji penitencjarnej spełnia jeszcze inne cele, wśród których znaczące miejsce zajmują kwestie psychologiczne. Udział skazanych w zajęciach dydaktycznych umożliwia bowiem spędzanie większej ilości czasu poza celą więzienną, a więc oderwanie się od codziennej nudnej rutyny, co w rezultacie może skutkować lepszą kondycją psychiczną, większą motywacją do pracy nad sobą i własnym samorozwojem.

Unormowania prawne dotyczące edukacji skazanych. Regulacje prawne dotyczące nauczania skazanych określa Kodeks Karny Wykonawczy i Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 lutego 2014 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych.

Podczas organizowania procesu dydaktycznego w szkolnictwie przywięziennym należy wziąć pod uwagę specyfikę nauczania realizowanego w warunkach izolacji oraz

² A. Szecówka, *Kształcenie resocjalizujące*, (red.) B. Urban, J.M. Stanik, *Resocjalizacja*, T. 1, PWN, Warszawa 2007, s. 252.

³ T. Tomaszewski, *Nauczanie w zakładach karnych*, [w:] *Oddziaływania penitencjarne i terapeutyczne w zakładach karnych i aresztach śledczych w 2010 r.* Wydawnictwo CZSW Warszawa 2011, s. 23.

zagwarantować dyscyplinę i porządek w czasie zajęć edukacyjnych, a także bezpieczeństwo zakładu⁴.

Nauczanie obowiązkowe prowadzone jest w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum. Umożliwione jest również kształcenie w zakresie ponadpodstawowym oraz na kursach zawodowych. W pierwszej kolejności możliwość podjęcia nauki na poziomie ponadpodstawowym i na kursach zawodowych mają skazani nie posiadający wyuczonego zawodu bądź tacy, którzy nie będą mogli go wykonywać po zakończeniu kary oraz ci, którzy nie ukończyli 21 roku życia⁵.

W zakładach karnych typu zamkniętego nauczanie organizowane jest wewnątrz zakładu. Poza jej obrębem mogą ją pobierać skazani, którzy odbywają karę pozbawienia wolności w zakładach typu półotwartego i otwartego po uzyskaniu zgody dyrektora zakładu⁶. Po roku nauki osobom wywiązującym się z obowiązków ucznia dyrektor może udzielić 14-dniowego urlopu⁷. Skazani, którzy w czasie odbywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania ukończą szkołę, otrzymują świadectwo ukończenia szkoły, które nie może zawierać informacji o uzyskaniu go w czasie wykonywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania⁸.

W II dekadzie XXI w szkolnictwo więzienne w naszym kraju poszerzone zostało o kształcenie skazanych w uczelniach wyższych. Miało to miejsce w latach 2011–2014 na Wydziale Mechanicznym w Politechnice Radomskiej, w ramach 3,5-letnich studiów inżynierskich na kierunku logistyka w motoryzacji oraz na Wydziale Teologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (w l. 2013–2016) w ramach studiów licencjackich na kierunku praca socjalna o specjalności streetworking.

Mimo powszechnego uznania tych form kształcenia w wymienionych uczelniach, zarówno przez władze Służby Więziennej, jak i samych studiujących skazanych i oczekiwania na dalsze ich rozwijanie, praktyki te nie zostały kontynuowane. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest najprawdopodobniej niespójność interpretacji przepisów prawnych w zakresie kształcenia skazanych na poziomie wyższym poza zakładem karnym.

W świetle obowiązujących przepisów Kodeksu Karnego Wykonawczego⁹ art. 131 § 1 i 2 reguluje możliwość podjęcia kształcenia poza obrębem zakładu karnego za zgodą dyrektora, który może zezwolić skazanemu (jeżeli spełnia określone warunki) na udział w konsultacjach i zadawanie egzaminów poza zakładem. Równocześnie zgodnie z § 3 Przepisu § 2 nie stosuje się do skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności, co w praktyce oznacza, że droga edukacyjna nie dla wszystkich skazanych jest otwarta.

⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 lutego 2004 roku w sprawie szczegółowych zasad i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych (Dz. U. 2004 nr 37, poz. 337), § 7 pkt 1.

⁵ Dz. U. 1997 nr 90, poz. 557 z późn. zm., art. 130 § 1–3.

⁶ Dz. U. 2004 nr 37, poz. 337, § 30.

⁷ Dz. U. 1997 nr 90, poz. 557 z późn. zm., art. 133.

⁸ Dz. U. 2004 nr 37, poz. 337, § 23.

⁹ Dz. U. 1997 nr 90, poz. 557 z późn. zm., art. 130 § 1–3.

W związku z takimi rozbieżnościami w literaturze zaznaczyły się dwa stanowiska na temat komentowanych przepisów. Jedni uważają¹⁰, że § 3 Przepisu § 2 nie znajduje zastosowania wobec skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności, inni natomiast zajmują odmienne stanowisko, twierdząc, że przepis ten należy traktować z bezwzględną surowością¹¹.

Nie wchodząc bliżej w szczegóły, trafne wydaje się pierwsze ujęcie spośród wymienionych stanowisk ze względu na to, że trudno znaleźć wytłumaczenie braku wyrażenia zgody na konsultacje i zdawanie egzaminów poza zakładem karnym, skoro skazany korzysta z wielu zajęć poza jego obrębem (np. podczas wykonywania pracy, udziału w zajęciach kulturalno-oświatowych czy sportowych) w o wiele szerszym zakresie¹². Miejmy nadzieję, że przepisy prawne w tym względzie będą wkrótce jednoznaczne, co będzie korzystne dla samych skazanych i ich procesu resocjalizacji.

Takie stanowisko byłoby zgodne z europejskimi zasadami więziennymi opublikowanymi przez Radę Europy w roku 2006, w których podkreśla się, że każdemu więźniowi należy zapewnić dostęp do programów edukacyjnych, uwzględniających ich umiejętności, potrzeby i aspiracje¹³.

Niezależnie od przytoczonych korzyści wynikających z kształcenia w szkole wyższej raz jeszcze warto podkreślić, że edukacja bez względu na to, jakiego etapu dotyczyłaby, dostarcza niezgłębionych możliwości. Podkreślają to zarówno teoretycy, jak i praktycy wychowania resocjalizującego, a także sami skazani, dostrzegając w niej bogactwo wielu korzyści. Przykładem tego mogą być opinie skazanych zawarte w wynikach badań przeprowadzonych na ten temat przez autorkę opracowania.

Metodologia badań. Relacjonowane wyniki są fragmentem szerszej zakrojonych badań realizowanych przez autorkę od roku 2012 nt. *Efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych wybranych zakładów karnych na terenie woj. warmińsko-mazurskiego*¹⁴. Badania te przeprowadzane są przy zastosowaniu procedury badań powtarzanych (obejmujących badanie trendów oraz katamnezę) i dotyczą dwóch głównych aspektów zagadnienia, a mianowicie: efektywności wewnętrznej (rozpatrywanej w końcowym

¹⁰ T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks Karny Wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 310; S. Lelental, *Kodeks Karny Wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 539; K. Mrozek, *Skazani na kary długoterminowe w polskich jednostkach penitencjarnych*, (w:) *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Aspekty prawne*, (red.) A. Kwieciński, Warszawa 2013, s. 277.

¹¹ Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks Karny Wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 306; K. Postulski, *Kodeks Karny Wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 557–558.

¹² K. Dąbkiewicz, *Kodeks Karny Wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 561.

¹³ W. Hammerschick, *Report on e-learning in European prisons – Concepts, organization, pedagogical approaches in prison education*, https://ec.europa.eu/epale/files/report_on_e-learning_in_European_prisons.pdf (data dostępu: 23.02.2019); https://www.researchgate.net/publication/283646200_E-Learning_in_carcerated_Prison_education_and_digital_inclusion; https://www.researchgate.net/publication/237079520_E-learning_in_prison_A_proposal.

¹⁴ Szerzej na temat ww. badań: E. Łuczak, *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych zakładów karnych w teorii i praktyce. Projekt badań*, (w:) *Blaski i cienie współczesnej przestrzeni penitencjarnej. Człowiek a system*, (red.) P. Stępnik, CZSW Kalisz – Poznań 2014, s. 301–308.

etapie pobytu skazanego w zakładzie karnym) oraz efektywności zewnętrznej (analizowanej po wyjściu na wolność).

Niniejsze opracowanie odnosi się do rezultatów badawczych związanych z efektywnością wewnętrzną procesu resocjalizacji skazanych uwarunkowaną oddziaływaniami edukacyjnymi. Z tych też względów głównym celem opracowania było ukazanie funkcji, jaką pełni edukacja w kształtowaniu się końcowych efektów resocjalizacji skazanych ujawniających się w ich prognozie kryminologiczno-społecznej.

W realizacji tak sformułowanego celu badań zwrócono uwagę na następujące aspekty zagadnienia, a mianowicie:

- różnicowanie form edukacyjnych podejmowanych przez skazanych;
- samoocenę przygotowania zawodowego wyniesionego z wykorzystywanych form;
- ocenę oferowanych przez zakład karny form kształcenia;
- prognozę kryminologiczno-społeczną skazanych zróżnicowaną ich udziałem w edukacji.

W analizie uzyskanych wyników badań wykorzystano kwestionariusze ankiet przeprowadzonych w latach 2015–2017 wśród skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w jednej z jednostek penitencjarnych objętych całościowymi badaniami. Jednostką tą był Oddział Zewnętrzny Aresztu Śledczego w Olsztynie. Badanymi byli skazani, których pobyt w zakładzie karnym dobiegał końca (były to najczęściej osoby, które decyzją Sądu Penitencjarnego uzyskały zgodę na przedterminowe warunkowe zwolnienie lub też takie, które kończyły odbywanie kary pozbawienia wolności).

Techniką uzupełniającą w stosunku do ankiety była analiza dokumentacji skazanych dotycząca ich prognozy kryminologiczno-społecznej. Była jednak ona wykorzystana w ograniczonym zakresie, ponieważ dotyczyła tylko tych osób, które w toku badań ankietowych wyraziły zgodę na identyfikację danych osobowych i dalszy udział w badaniach.

Ogółem badaniami ankietowymi objęto 273 osoby, z czego 112 (ok. 41%) również techniką analizy dokumentów. Badanymi osobami byli mężczyźni o dość mocno zróżnicowanym wieku, stanie cywilnym, a także kategorii popełnianych przestępstw i długości izolacji penitencjarnej. Największy jednak odsetek (blisko 65%) stanowili mężczyźni w wieku do 35 lat, stanu wolnego (ok. 49%), pierwszorazowo karani (ok. 73%) i odbywający karę pozbawienia wolności w okresie do 3 lat (głównie z kategorii przestępstw przeciwko mieniu oraz przeciwko zdrowiu i życiu).

Taka struktura badanych pod względem ich cech społeczno-demograficznych związana była najprawdopodobniej z młodym wiekiem skazanych, jak również z miejscem przeprowadzanych badań. Oddział Zewnętrzny Aresztu Śledczego w Olsztynie jest bowiem jednostką typu półotwartego przeznaczoną dla mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności głównie po raz pierwszy.

Rodzaje aktywności edukacyjnej skazanych. W analizie wyników badań w pierwszej kolejności zwrócono uwagę na rodzaj aktywności edukacyjnej podejmowanej przez skazanych w trakcie odbywania izolacji penitencjarnej. Badania wykazały,

że na ogólną liczbę osób objętych analizami empirycznymi, edukację podejmowały 92 osoby, co stanowi ok. 34% wszystkich badanych, a to z kolei pozwala stwierdzić, że co trzeci skazany w trakcie izolacji więziennej wykorzystywał oferty edukacyjne zakładu karnego.

Wśród badanych najwięcej osób podnosiło swoje kwalifikacje poprzez uczestnictwo w różnego rodzaju kursach zawodowych (59 osób, tj. 64%), a także poprzez naukę w szkołach zawodowych (27 osób, tj. 28%). 5 natomiast osób aktywnie uczestniczyło w kursach jęz. angielskiego, a jedna – odbywała staż zawodowy w zakresie drobiarstwa.

Skazani najczęściej uczestniczyli w kursach zawodowych, gdyż ta właśnie forma podnoszenia kwalifikacji zawodowych pozwala w krótkim czasie zdobyć zawód. Zajęcia w ramach kursów realizowane były częściowo na terenie jednostki penitencjarnej, a częściowo poza nią. Część teoretyczną kursanci przyswajali na zajęciach grupowych prowadzonych przez wykwalifikowanych specjalistów z zewnątrz zakładu, a także indywidualnie w czasie wolnym, co pozwalało na większą efektywność wykorzystania tego czasu przez skazanych. Część praktyczną, będącą jednocześnie egzaminem sprawdzającym nabyte umiejętności, uczestnicy takich kursów przechodzili zarówno w więzieniu, jak i poza jego murami. Do najczęściej wybieranych kursów należał: kurs glazurnika, widlaka, elektryka, doradcy finansowego, brukarza, a także kucharza.

Ukończenie przez skazanych kursów miało wymiar nie tylko indywidualny. Dzięki zdobytym umiejętnościom skazani aktywnie uczestniczyli w pracach remontowych pomieszczeń, w których czasowo przebywają osadzeni (np. sala widzeń, stołówka, ambulatorium z poczekalnią), pomieszczeń administracyjnych, w których pełnią służbę funkcjonariusze, ale również pawilonów i cel mieszkalnych skazanych. Osoby, które ukończyły kurs brukarza, przyczyniły się do poprawy ciągów komunikacyjnych w jednostce penitencjarnej, natomiast skazani uzyskujący kwalifikacje kucharza aktywnie uczestniczyli w pracach stołówki penitencjarnej. Dzięki praktykującym elektrykom zostały wymienione w zakładzie karnym przestarzałe i zużyte oświetlenia na energooszczędne nowoczesne lampy.

Nauka w szkołach zawodowych organizowana była przez zakład karny w zakresie takich zawodów, które dają szansę na zatrudnienie po opuszczeniu więzienia. Tymi zawodami były: kucharz małej gastronomii, malarz-tapeciarz, posadzkarz i wiele innych z grupy zawodów usługowych. W obrębie zawodów przemysłowych, w których skazani mogli pozyskiwać edukację, znalazły się takie zawody, jak: mechanik, monter maszyn i urządzeń, ślusarz.

Skazani, którzy byli zainteresowani dalszym kształceniem zawodowym, mogli ubiegać się o przyjęcie do technikum uzupełniającego. Z badań wynika, że taki akces zgłosiło 12 skazanych, co może świadczyć o tym, że edukacja, jaką podjęli, mogła przyczynić się do ich pomyślnej readaptacji społecznej. Na skuteczność działań resocjalizacyjnych związanych z edukacją może wskazywać również przywiązywanie przez zakład karny dużej wagi do kształcenia praktycznego skazanych, którego efektywność weryfikowana jest w trakcie zewnętrznych egzaminów zawodowych przeprowadzanych przez okręgowe komisje egzaminacyjne.

Ocena poziomu przygotowania zawodowego w zakresie zdobytych kwalifikacji oraz oferowanych przez zakład karny form kształcenia. Analizując wypowiedzi badanych nt. oceny przygotowania zawodowego w zakresie określonych kwalifikacji, już na wstępie należy powiedzieć, że wypadła ona bardzo korzystnie, ponieważ ponad połowa uczących się skazanych (ok. 56%) oceniło to przygotowanie jako dobre, a 26% – nawet jako bardzo dobre. Na tej podstawie można przypuszczać, że tak dobrze ocenione kwalifikacje będą im pomocne w pozyskaniu zatrudnienia po opuszczeniu jednostki penitencjarnej i być może przyczynią się do skuteczniejszej readaptacji społecznej. Takich wniosków nie można jednak sformułować pod adresem osób, które negatywnie wypowiedziały się na temat uzyskanego przygotowania zawodowego (49 osób, tj. ok. 18% ogółu badanych).

Negatywne opinie osadzonych na ten temat mogą być powiązane ze standardami i jakością szkolnictwa przywieziennego. Mimo że przywiezienne placówki edukacyjne spełniają wymogi, które pozwalają realizować procesy dydaktyczne, to praktyczna nauka zawodu pozostaje na niskim poziomie. Problemem edukacji więziennej jest także wyposażenie bibliotek, których zasobami są głównie przestarzałe publikacje, niezgodne z aktualnym stanem wiedzy, nie pozwalające korzystającym z nich na systematyczne uzupełnianie wiedzy. Dużym problemem jest także brak środków multimedialnych i audiowizualnych oraz najnowszych środków technologicznych¹⁵. Dodatkowym problemem placówek przywieziennych w naszym kraju jest zablokowany limit zatrudnienia pracowników pedagogicznych¹⁶.

Takie mankamenty edukacji przywieziennej szczególnie niekorzystnie wpływają na resocjalizację tych osób, które skazane są na długoterminowe wyroki, i które po wyjściu na wolność nie są często świadome wielu nowości i zmian. Osoby takie narażone są na dodatkowe trudności, przewyższające często w dużym stopniu te, na które narażony jest niemal każdy skazany po wyjściu na wolność.

Kolejnym ważnym aspektem przeprowadzonych badań była analiza opinii skazanych nt. oferowanych przez zakład karny różnych form kształcenia. Podstawą tej analizy było pytanie otwarte, w którym wszyscy skazani mogli wyczerpująco określić swój stosunek do oferowanych przez zakład karny różnych form kształcenia (bez względu na fakt podejmowania kształcenia w okresie pozbawienia wolności).

Z przeprowadzonych badań wynika, że opinie na ten temat były podzielone wśród skazanych. Największy odsetek badanych (ok. 46%), uważa, że oferta kształcenia powinna być poszerzona o większą różnorodność i aktualność prowadzonych kursów, szersze nauczanie języków obcych oraz większą możliwość ukończenia różnego rodzaju szkół. Do najczęstszych propozycji edukacyjnych należały: kursy zawodowe aktualnie pojawiających się na rynku zawodów, ale również tych zanikających, kursy prawa jazdy, informatyczne, a także większa możliwość ukończenia szkoły poza terenem jednostki penitencjarnej.

¹⁵ A. Jaworska, *Leksykon resocjalizacji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012, s. 325.

¹⁶ T. Tomaszewski, op. cit., s. 25.

Innego zdania było blisko 30% badanych, którzy wskazali, że formy kształcenia prowadzone w zakładzie są wystarczające i ich zdaniem nie ma potrzeby poszerzania nauczania oferowanego przez zakład karny. Pozostałe zaś osoby (ok. 24% badanych) nie umiały w zdecydowany sposób określić swojego stanowiska w tym względzie. Warto dodać, że w skład tej grupy weszły tylko te osoby, które nie skorzystały z żadnej oferty edukacyjnej zakładu, być może dlatego, że nie umiały na żadną z nich się zdecydować.

Biorąc pod uwagę uzyskane odpowiedzi, za najbardziej miarodajną należy uznać tę, która wiąże się z poszerzeniem zakresu ofert edukacyjnych proponowanych przez zakład karny. Jest to bardzo słuszne, gdyż w czasach tak dynamicznego rozwoju i zmienności wielu procesów i zjawisk nie sposób jest pozostawać wyłącznie przy dotychczasowych, nawet najlepiej sprawdzających się technologiach. Teraźniejszość, a jeszcze bardziej przyszłość wymaga rozlicznych zmian i przekształceń, zwłaszcza w obrębie kształcenia zawodowego.

Prognoza kryminologiczno-społeczna badanych. Na koniec omawiania uzyskanych wyników badań warto przywołać jeszcze jeden ważny aspekt tych badań, którym była prognoza kryminologiczno-społeczna skazanych. Przywołanie tej prognozy okazało się niezbędne ze względu na potrzebę ukazania skuteczności podejmowanych w zakładzie karnym oddziaływań resocjalizacyjnych.

Prognoza kryminologiczno-społeczna osób odbywających karę pozbawienia wolności niezależnie od tego, że jest podstawą do formułowania wniosków o różne przywileje w trakcie odbywania kary (np. podejmowania pracy lub nauki na zewnątrz zakładu), to również jest opracowywana w chwili zwolnienia z zakładu po odbyciu kary. Przy jej sporządzaniu uwzględniane są różnorodne czynniki, zarówno te, które rokują pozytywnie, jak i te, którym przypisywane jest znaczenie negatywne. Ostateczne brzmienie prognozy kryminologiczno-społecznej skazanych zawarte jest w dwóch kategoriach ocen: pozytywnej oraz negatywnej.

W nawiązaniu do prognozy kryminologiczno-społecznej badanych warto jest przypomnieć, że była ona możliwa do ustalenia tylko w przypadku pewnej części skazanych (112 osób, tj. 41% ogółu badanych), wśród której liczba osób podejmujących edukację w trakcie izolacji penitencjarnej dotyczyła 92 skazanych. Równocześnie należy dodać, że w tej grupie badanych zdecydowana większość wyraziła zgodę na identyfikację danych osobowych stąd wobec tych osób możliwe było ustalenie ich prognozy kryminologiczno-społecznej.

W wyniku przeprowadzonych analiz ustalono, że prognozę pozytywną odnotowano w stosunku do 52 skazanych, zaś negatywną sformułowano wobec 35 osób. I mimo to, że proporcje tych osób w poszczególnych kategoriach prognozy nie okazały się zbyt mocno zachwiane, to jednak warto zauważyć, że przemawiają na korzyść skazanych z pozytywnymi rokowaniami resocjalizacyjnymi. Wśród osób podnoszących kwalifikacje zawodowe w trakcie izolacji penitencjarnej skazanych z pozytywnymi rokowaniami resocjalizacyjnymi było więcej niż tych, co do których oddziaływania resocjalizacyjne okazały się mniej skuteczne. Na tej podstawie można przypuszczać, że podejmowana

przez skazanych w trakcie izolacji więziennej edukacja mogła mieć wpływ na ostateczny wynik prognozy kryminologiczno-społecznej sformułowanej przez zakład karny.

Podsumowanie. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że edukacja w procesie resocjalizacji skazanych odgrywa bardzo ważną rolę. Wskazuje na to pozytywna ocena przygotowania zawodowego dokonana przez osoby korzystające z różnych form edukacyjnych organizowanych przez zakład karny, jak również częściej odnotowywana w tej grupie skazanych pozytywna prognoza kryminologiczno-społeczna wskazująca na pomyślny przebieg readaptacji społecznej skazanych.

Niepokojące jest jednak to, że podejmowane przez jednostkę penitencjarną działania edukacyjne dla ok. 1/3 skazanych nie zaspokajają ich oczekiwań i wynikają najprawdopodobniej z niedogodności zaplecza edukacyjnego zakładu karnego lub z braku dostatecznie rozbudowanej oferty kształcenia.

Odnotowane ograniczenia w dostępności kształcenia nasuwają konieczność rozszerzania form edukacyjnych oferowanych przez zakład karny i dostosowanie ich do potrzeb skazanych, a przede wszystkim usprawnienia tych, które są dotychczas realizowane przez zatrudnienie wysoko kwalifikowanych specjalistów, a także przez poprawienie infrastruktury dydaktycznej odpowiadającej współczesnym europejskim standardom.

Rozszerzenie wachlarza możliwości edukacyjnych zakładu karnego i zwiększenie ich atrakcyjności może w znaczący sposób przyczynić się do częstszego udziału w tych zajęciach skazanych, większego w nich zaangażowania i w konsekwencji – większej ich przydatności. Udział osadzonych w różnych formach edukacyjnych może przyczyniać się nie tylko do podwyższania kwalifikacji zawodowych skazanych, ale również może stanowić istotną przeciwwagę dla często nieracjonalnych zajęć w czasie wolnym, co w rezultacie może zaowocować większą motywacją do podejmowanych działań edukacyjnych i większą skutecznością resocjalizacji.

Bibliografia

1. Dąbkiewicz K., *Kodeks Karny Wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015.
2. Dz. U. 1997 nr 90, poz. 557 z późn. zm., art. 130 § 1–3.
3. Dz. U. 1997 nr 90, poz. 557 z późn. zm., art. 133.
4. Dz. U. 2004 nr 37, poz. 337, § 23.
5. Dz. U. 2004 nr 37, poz. 337, § 30.
6. Hołda Z., Postulski K., *Kodeks Karny Wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998.
7. Hammerschick W., Report on e-learning in European prisons – Concepts, organization, pedagogical approaches in prison education https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/report_on_e-learning_in_European_prisons.pdf (data dostępu: 23.02.2019); <https://www.researchgate.net/publication/283646200> E-Learning incarcerated Prison education and digital inclusion; <https://www.researchgate.net/publication/237079520>; *E-Learning in prison A proposal*; <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1169137.pdf>; <https://www.theguardian.com/education/2012/feb20/distance-learning-for-prisoners>; <https://www.prisonerseducation.org.uk/course-curriculum>.

8. Jaworska A., *Leksykon resocjalizacji*, Impuls, Kraków 2012.
9. Juwa M., *Kształcenie w procesie resocjalizacji skazanych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2013, nr 78.
10. Karney E., *Podstawy psychologii i pedagogiki pracy*, WSH Pułtusk 2004.
11. Lelental S., *Kodeks Karny Wykonawcz. Komentarz*, Warszawa 2010.
12. Łuczak E., *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych zakładów karnych w teorii i praktyce. Projekt badań*, [w:] *Blaski i cienie współczesnej przestrzeni penitencjarnej. Człowiek a system*, (red.) P. Stępniaak, Kalisz –Poznań 2014.
13. Mrozek K., *Skazani na kary długoterminowe w polskich jednostkach penitencjarnych*, [w:] *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Aspekty prawne* (red.) A. Kwieciński, Warszawa 2013.
14. Postulski K., *Kodeks Karny Wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012.
15. Rozporządzenie Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 13 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych (Dz. U. 2004 nr 37 poz. 337 § 7 pkt 1.
16. Szecówka A., *Kształcenie resocjalizujące*, [w:] *Resocjalizacja*, T. 1, (red.) B. Urban, J.M. Stanik, PWN Warszawa 2007.
17. Szymanowski T., Świda Z., *Kodeks Karny Wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998.
18. Tomaszewski T., *Nauczanie w zakładach karnych*, [w:] *Oddziaływania penitencjarne i terapeutyczne w zakładach karnych i aresztach śledczych w 2010 roku*, CZSW Warszawa 2011.

Prof. zw. dr hab. Elżbieta ŁUCZAK – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
e-mail: eluczak@uwm.edu.pl